

Az erdélyi magyarság lélekszámáról

Lehet-e hiteles, ami nem pontos? Lehet-e pontos, ami nem egyértelmű?

Megjelent: *Európai Idő* (Sepsiszentgyörgy), 1993. 17–18. sz. 4. p., 19–20. sz. 4. p., 23–24. sz. 4. p. A kolozsvári *Szabadság* utánközlését követően (1994. március 16., 23., 30., április 6., 13. sz.) jelentősen bővített és átdolgozott változata a szegedi *Tiszatáj* 1994. 8. számában látott napvilágot.

Az 1992. évi romániai népszámlálás kérdőjelei változatlanul foglalkoztatják a nagyközöniséget. E kérdőjelekről egy interjú során a *Világszövetség* hasábjain már véleményt nyilvánítottam (1992. 9. sz.), de magam is úgy látom, hogy e beszélgetés szinte ott fejeződött be, ahol kezdődnie kellett volna. Megerősít ebben az az olvasói reflexió, mely a köztudatba „bedobott” számokat a hivatalos végeredménnyel szembeállítva végül is egyetlen kérdés körül forgott: meg tudhatjuk-e hitelesen, mennyi a Romániában élő magyarok száma? (*Világszövetség*, 1993. 2. sz.) A kérdés „kiprovokálásában” valószínűleg közrejátszott, hogy az általam becsült adat közelebb áll a hivatalos népszámlálási közléshez, mint a hozzászólásban is idézett közkeletű számokhoz, noha – s ezzel én is tisztában vagyok – a népszámlálás megbízhatósága, legalábbis a sajtóvisszhangok tükrében, igencsak kétséges. (Bár nehéz eldönteni, hogy az összeírás, vagy a róla való beszélés „politizálódott” át inkább.) Jóllehet, csak a *szükséges információk* birtokában alkotható végérvényes vélemény, úgy érzem, tartozom annyival az érdekelteknek, hogy megvilágítsam állításaim hátterét, részletesebben kifejtve az interjú végén elhangzottakat. Azóta egy másik írásban is helyet adtam a becsléseknek, különösebb magyarázatok nélkül (*Hitel*, 1993. 3. sz.), így ezt a cikket az abban foglaltak kiegészítésének is számom.

Mindenekelőtt Semlyén Istvánt idézem: „Amikor népesedési kérdésekről beszélünk, nem gondolkozhatunk egyszerű, egy- vagy kétismeretlenes egyenletekben. A népesedési magatartás számtalan tényezőnek együttes egymásrahatásától függ, s e tényezők között a gazdasági-anyagi természetűek éppoly nagy szerepet játszanak, mint a kulturálisak meg a hagyományokból fakadók, a tömeglélektaniaknak pedig szinte akkora szerepük van, mint a törvényes rendelkezéseknek. Ezért a valóságot leegyszerűsíti népesedési egyenletek felállítása csak zsákutcába vezet. [Kiemelés tőlem. V. E. Á.] Talán az a leghelyesebb, ha demográfiai aporémákban gondolkodunk, és hozzá sem fogunk ezek megoldásához, amíg nem tanulmányozzuk kellőképpen nemzetiségünk egyes sajátosságait, ide értve a nemzetiségi mobilitás rendhagyó eseteit, az interetnikus diaszpóra személyközi kapcsolatait, a heterogén párválasztás gyakoriságát és még sok egyebet.” (*Korunk évkönyv*, 1980.) A demográfusként is múlhatatlan érdemeket szerzett erdélyi közíró még abban a reményben vetette papírra sorait, hogy részletesen megismerheti az 1977. évi népszámlálás adatait, s így az *aporémákkal* (aporía = egy kérdés megoldásának látszólagos lehetetlensége) való méltatlan küszködés helyett alkalma nyílik a romániai magyarság demográfiájának mindenre kiterjedő, tudományos alaposságú tanulmányozására. Mint tudjuk, a későbbiek során nemhogy a nemzetiségi lét megnyilvánulásainak lelkiismeretes statisztikai számbavétele nem volt lehetséges, de még magának a nemzetiségi lélekszámnak a megállapítása is a hivatal által felállított korlátokba ütközött. Az 1977. évi népszámlálás egymásnak ellentmondó, ködösítő adatközléseit az érdekeltek többnyire különféle becslésekkel próbálták helyettesíteni. Vérbeli szakember – ha egyáltalán vette magának a fáradságot, hogy a kevés sikerélménnyel kecsegtető, inkább csak „puha” információk forrásaként számon tartott nemzetiségi adatokkal, pontosabban azok hiányának a problémájával bíbelődjék – legfeljebb bizonytalan hipotézisek megfogalmazására vállalkozott.

A következőkben én is egy ilyen hipotézist kívánok körvonalazni, előrebecsátva, hogy nem a romániai népszámlálások „hamisításainak” mindenáron való bizonyítása, hanem a most lezajlott népszámlálás végleges eredményeivel kapcsolatos várakozás megfogalmazása a célom – szem előtt tartva Semlyén István idézett intelmeit. A hazai szakemberek gyakorlatához igazodva a II. világháborút követő népszámlálások közül egyedül elfogadott – bár kifogástalanul nem tekinthető – 1956. évből indulok ki. Erre alapozva – a bizonytalansági tényezők körét szűkítendő – nem a romániai, hanem csupán a Kárpátokon inneni (azaz erdélyi) magyarság gyarapodására vonatkozó feltételezésemet vázolom.

Az erdélyi magyarság természetes szaporulata 1956-1992 között

A nemzetiségek természetes népmozgalmáról a II. világháború óta nem áll rendelkezésünkre hivatalos kimutatás.

Általánosságban elmondható, hogy a románság és a magyarság természetes szaporodásának arányszámai – az erdélyi részek összesített eredményeit tekintve – a két háború között még nagyjából azonosak voltak. Ezek a mutatók a későbbiekben valószínűleg a románság javára módosultak. Ennek egyik oka, hogy korábban a magyarság a régió átlagánál jóval magasabb arányban volt városlakó, és a városokban már hosszabb ideje megtelepült népesség természetes gyarapodása rendszerint kisebb. Ezt csak némiképp ellentételezi a Székelyföld hagyományosan kiemelkedő születési arányszáma, hiszen az itt élők az erdélyi magyarságnak csupán 40 százalékát (a jelenséget reprezentáló Hargita és Kovászna megyeiek pedig mindössze 25 százalékát) teszik ki. A gyorsan városiasodó románságnál a megváltozott környezet jó ideig nem érezte a születésszám-mérséklő hatását, mivel a vándormozgalmak előtt nyitott városokban az újonnan jöttek – így például az egyébként alacsony reprodukciós mutatókkal jellemezhető Dél-Erdélybe érkezett regátiak – magasabb termékenysége dominált. Hivatkozhatnék még néhány – Semlyén István révén publikussá vált – nemzetiségi vonatkozású részadatra, valamint több, a hetvenes években végzett egyedi demográfiai és szociológiai vizsgálatra, melyek szintén a magyarság kedvezőtlenebb szaporulataira vonatkozó feltevést támasztják alá. Mindezek alapján nem fölösleges óvatosság az erdélyi magyarság természetes szaporodásának arányszámait az ország rész átlagánál 1 ezrelékponttal alacsonyabb értékben megállapítani. A természetes szaporulat mutatója Erdélyben 1956-tól 1985-ig követhető folyamatosan nyomon: 1956-1966 között éves átlagban 7,73 ezrelék, 1966-1977 között 9,69 ezrelék, 1977-1985 között 5,97 ezrelék, 1989-ben pedig csupán 4,15 ezrelék volt; 1991-ben az előző értéknek már a felét sem érte el. Az erdélyi magyarság gyarapodása az előbbieket szerint (1 ezrelékkal csökkentett arányszámokkal) 1956-1966 között 109 ezer, 1966-1977 között 165 ezer, 1977-1985 között 80 ezer, a továbbiakban még mintegy 30 ezer, összesen 384 ezer fő. (Ugyanez a szám az átlagmutató 1 ezrelékes csökkentése nélkül 450 ezer körül alakulna.) A magyar anyanyelvű lakosok lélekszáma 1956-ban 1 millió 616 ezer volt. Az erdélyi magyarok számának tehát – optimális körülmények között – az 1992. évi népszámlálás időpontjában el kellett volna érnie a két milliót.

Az összeredményen a számok mikrorégiókénti (megyénkénti) végigvezetése sem változtatna lényegesen, a csökkentett értékek használata pedig némiképp ellensúlyozza a valóságot leegyszerűsítő népesedési egyenlet torzításait. Természetesen jónéhány, az általános népesedési folyamatokat kedvezőtlenül befolyásoló jelenséget figyelmen kívül kellett hagyni. Közelebbi adatok híján például nem vehetők számításban a magyarság nem- és élet-

kor szerinti megoszlásából következő demográfiai sajátosságok. További bizonytalansági tényező, hogy az erdélyi magyarságnak már a hetvenes években közel az egynegyede (kb. 400 ezer lélek) interetnikus diaszpórában, azaz olyan környezetben élt, ahol az összlakosságnak mindössze 5–15 százalékát képviselte. A hagyományos keretből kilépő, területi és foglalkozási szempontból egyaránt mozgékonyabb népességnél pedig (ennek számaránya a magyarság esetében mintegy másfélszerese volt az országos értéknek) erősen tért hódít a vegyes házasságok száma. Ez – a többségi környezetből eleve adódó hátrányoktól függetlenül is – növeli a nemzedékváltást kísérő etnikumváltás esélyeit. De utalhatok statisztikailag számottevő devianciákra is. Egy nemrégiben napvilágra került felmérés szerint pl. az utolsó 12 esztendő alatt 25 ezer személy vetett véget önkezeléssel életének Romániában. A „fekete övezetbe” – ahol az öngyilkosok száma 100 ezer lakosonként 15-nél több, kizárólag az erdélyi részek, s többnyire a magyarok lakta területek tartoznak, így Kovászna, Hargita, Bihar, Szatmár vagy Maros megye. (*Magyar Hírlap*, 1992. jún. 26.)

Az elvándorlás

Az emberi sorsok alakulásának – a szó szoros értelmében – szembetűnő nyilvánulása a térbeli mobilitás, a lakóhelyváltás. A szocialista modernizációt jellemző nagyarányú népességmozgósítás köztudomásúan tömeges beáramlást eredményezett a Regátból Erdély -főként déli – régióiba. Kevésbé ismert, hogy az országrészek közötti népvándorlás eredményeként szép számban erdélyiek is kerültek a Kárpátokon túlra. A származási statisztikák szerint 1966-ban 397 ezer, 1977-ben pedig már 533 ezer Kárpátokon túlról érkezett élt Erdélyben. Ám az Erdélyből Regátba elszármazottak száma sem kevés: 1966-ban 241 ezer, 1977-ben 290 ezer volt. Nem állíthatjuk, hogy az Óromániában élő erdélyi születésűek között a magyarok otthoni arányszámuknak megfelelően képviseltették magukat (mint ahogyan az ellenkezőjét sem). Mindenestre – még ha közülük sokan hazatértek is – ma több tízezeren lehetnek, s java részük a voluntarista népességmozgás időszakában szórótt szét a Kárpátokon túlra. E tízezrek eleve csökkentik az erdélyi magyarságnak a vizsgált időszakban feltételezett népességi nyereségét.

Ennél sokkal drámaibb méretű a tömeges kivándorlás folytán elszenvedett veszteség. Ez elsősorban az elmúlt fél évtized fejleménye. A hetvenes–nyolcvanas évek emigrációja még korántsem volt tömeges, jóllehet a magyar kormányzóvivő által kiszivárogtatott adatokból következtetve már 1987 végén 14 ezerre becsülhettük a Romániából Magyarországra települtek, illetve áttelepülési engedéllyel rendelkezők számát. (*Magyar Hírlap*, 1986. december 19., 1988. január 29.) A kivándorlás ütemének felgyorsulását jelzi, hogy a Romániából 1980–1989 között áttelepült 22,5 ezer személy közül 18 ezren az utolsó két esztendőben érkeztek hazánkba. (*Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók*. Budapest, 1992.) Román belügyi közlés szerint 1990–1991 folyamán további 18 534 magyar nemzetiségű távozott hivatalosan az országból. (*Új Magyarország*, 1993. március 6.) E részleges adatok ismeretében hihetőnek tűnik a bukaresti népszámlálási bizottság főigazgatójának – ugyancsak a román Belügyminisztérium információira alapozott – állítása, mely szerint tizenöt év alatt összesen 60 ezer magyar hagyta el véglegesen Romániát. E tájékoztatás a népszámlálás előzetes adatait ismertető sajtóértekezleten az MTI tudósítójának kérdésére hangozott el, kiegészülve azzal, hogy a valós szám ennél jóval nagyobb, mivel magyarországi források szerint legalább 120 ezer romániai magyar állampolgár települt át. (*Erdélyi Napló*, 1992. június 11.) E szám azokra a meglehetősen bizonytalan – becslésekre utal, melyek (esetenként többszöri átfedéssel) a bevándoroltak mellett a végleges letelepedés szándékával, menekültként, illetve menedékesként (menekült státuszért folyamodóként), vagy pedig csupán ideiglenesen, például vendégmunkásként vagy turistaként, de nem turistacéllal hazánkban

tartózkodókat is magukban foglalják. A BM Menekültügyi Hivatalának nyilvántartásából annyi bizonyosan tudható, hogy 1988–1991 között a hivatal helyi szervei és befogadó állomásai közel 53 ezer Romániából érkezettet regisztráltak. (*Beszélő*, 1993. február 27.) Legalább háromnegyedük magyar nemzetiségű volt. Ugyancsak hazai (az ORFK-tól származó) információ szerint jelen pillanatban több mint 70 ezer legális bevándorló él Magyarországon, akik döntő többségükben magyar nemzetiségűek és nagyobbrészt Romániából érkeztek. (*Magyar Hírlap*, 1993. március 8.) Emellett – 1991. III. negyedévi adat szerint – 25 580 volt a hazánkban hivatalos munkavállalási engedélyt kapott román állampolgárok száma. (*Heti Világgazdaság*, 1991. november 2.) Ha mindehhez hozzávesszük, hogy egyes becslések szerint az illegálisan itt tartózkodók száma legalább duplája a legálisan itt tartózkodókéknak, akkor egyáltalán nem túlzóak a romániai magyarság emigrációs veszteségéről mérvadó személyiségek részéről elhangzott nyilatkozatok. Kreczinger István, az Erdélyi Világszövetség Magyarországi Szervezetének elnöke egy interjúban például 100-120 ezerre teszi az 1988 óta áttelepültek számát. (*Magyar Nemzet*, 1992. április 3.) De Tökés László szerint is a '89-es változások óta mintegy 100 ezer magyar „hagyta el sietve Romániát”. (*Bihari Napló*, 1992. július 7.) Sütő András pontos ismeretek hiányában nem hivatkozik konkrét szám adatokra – hangsúlyozza ugyanakkor, hogy súlyos mulasztásnak tartja az elmenők számbavételének elmaradását –, de megkockáztatja, hogy ez a mostani minden eddigi menekülésnél nagyobb méretű. (*Hitel*, 1992. december.) Fájdalmasan találó hasonlata szerint az elvándorlás olyan, mint a belső vérzés; nem látványos folyamat. E metafora egyik lehetséges – földhözragadtabb – olvasata arra figyelmeztet, hogy az előzőekben említettek túl azok hiányával is számolnunk kell, akik a kivándorlási statisztikában nem magyarokként szerepelnek, de valójában a korábbi népszámlálások magyar vonatkozású adatsoraiból „szivárogtak el”. Ilyenek az Izraelbe távozott magyar anyanyelvű zsidók vagy a szatmárvidéki svábok elmagyarosodott leszármazottai, akik elmenvén őseik földjét választották, s így Németországba, németként tértek vissza. 1956-ban 21 272 magyar anyanyelvű zsidó nemzetiségű (s még több izraelita felekezetű) élt Erdélyben, számuk ma már csupán 1–2 ezer. A mai Szatmár megye területén az 1956. évi népszámlálás mindössze 3520 németet regisztrált. Meglepő módon ugyanitt e számot jóval meghaladó német kivándorlás figyelhető meg (a nyolcvanas években például 6700-an távoztak a megyéből Németországba, nyilvánvalóan javarészt a korábban magukat magyarnak vallók sorait ritkítva, *Romániai Magyar Szó*, 1992. március 19.), sőt – további emigráció lehetőségét előrevetítve – 1992-ig még az itt maradó németek száma is 14 259-re emelkedett.

Mindent egybevetve, a ceașescu-i diktatúra végjátékának idején nekiiramodottak, az ország jelenlegi politikai és gazdasági közállapotaiból kiábrándultak s életlehetőségeik jobbítását külföldön remélnők számát 100–150 ezerre, a megelőző évtizedek során (elsősorban Németországba, Izraelbe, Magyarországra) emigráltak, illetőleg az ország távolabbi vidékeire távozóknak számát pedig 50 ezerre becsülhetjük. Az erdélyi magyarság vándorlási vesztesége tehát három és fél évtized alatt összesen 150–200 ezer főre tehető.

Az 1992. évi népszámlálás előzetes adatközlésének néhány tanulsága

Az erdélyi magyarság lélekszáma, zavartalan fejlődés esetén, 1992-ig természetes úton kétmillióra nőtt volna. Mivel 150–200 ezren elvándoroltak, ez a szám az 1992. januári népszámlálás időpontjában 1 millió 800 ezer – 1 millió 850 ezerre apadt. Lehet több és lehet kevesebb is, de százazres nagyságrendű eltérés már nem valószínű. A népszámlálás előzetes adatai szerint azonban a magyar nemzetiségűek száma az erdélyi megyékben csupán 1 millió 600 ezer volt. A becsült és a tényleges számok közötti eltérés elég nagy 200–250 ezer közötti. A számot-

tevő különbségben szerepet játszhat, hogy a becslés során a természetes népnövekedést esetleg a valóságosnál nagyobbak, az elvándorlást pedig a valóságosnál kisebbnek feltételeztem. A distancia jelezhet tényleges asszimilációs veszteséget is, de oka lehet a bevallás eltérése vagy éppen „eltérítése” (adatfelvételi, kiértékelési manipulációk folytán). Mindeme tényezők összjátékát feltételezve az „irányadó” számot talán valahol a két érték között, félúton kell keresnünk.

1992. évi népszámlálás *a felekezeti hovatartozást* is tudakolta, így lehetőség nyílik arra, hogy az előzetes adatok ismeretében *a népszámlálás rendszerén belül* tegyünk kísérletet a „bevallási eltérések” becslésére. Azaz megvizsgáljuk, lényegesen más eredményre jutnánk-e a magyarság számát illetően a nemzetiségi és felekezeti adatok egybevetése révén. E módszer alkalmazását az teszi lehetővé, hogy a jelek szerint Románia igencsak „vallásos” ország, hiszen lakosságának mindössze 0,2%-a nyilvánította ki azt, hogy nem tartozik egyik felekezethez sem. Ötöd-fél évtized ateista propagandája után ez a szeplőtlen kép első pillantásra elgondolkoztató: mintha – Dávid Zoltánt idézve – „a népszámlálás készítői minden áron besorolták volna a lakosságot valamelyik vallás hívei közé”. (*Hitel*, 1993. 2. sz.) A népszámlálás azonban nem vallásszociológiai felmérés; nem a hitbéli meggyőződés vagy a tényleges vallásgyakorlat vizsgálata a célja. A romániai viszonyok között a felekezeti vallomás hangsúlyozottan nemzeti tartalmakkal is telítődik. (Még az sem furcsállható, ha egy szakember – az Országos Statisztikai Bizottság elnöke – érzelmes megnyilatkozásra ragadhatja magát: *büszke a román nép jellemére*, mely töretlenül megőrizte ősi hitét. *Erdélyi Napló*, 1992. június 18.) A felekezeti adat így minden értelemben „hithű” számnak tekinthető, s joggal feltételezhetjük, hogy benne – kivételes esetektől eltekintve – a felekezeti kötődésben is megnyilvánuló kulturális hovatartozás, azaz vallás és nemzetiség egybeesése fejeződik ki.

A történelmi magyar egyházak híveinek számát Erdélyben a népszámlálás összesen 1 733 083-ban állapította meg. (Római katolikus 842 259, református 794 632, unitárius 75 846, zsinatpresbiteri evangélikus 20 346.) E felekezetek közül teljes létszámban csupán a református és az unitárius egyház híveit tekinthetjük magyar ajkúnak. A temesvári zsinatpresbiteri evangélikus egyházmegyében már szlovák anyanyelvű egyházközségeket is találni (közülük a legnagyobb a nagylaki), mintegy 5 ezres lélekszámmal. A római katolikus egyház nemzetiségileg tarkább. A temesvári egyházmegye területén a németek, horvátok, csehek, krassovánok, részben a szlovákok és kisebb számban a bolgárok is katolikusként tekintendők. Ugyancsak katolikusok a nagyváradi és a szatmári egyházmegye területén élő németek és szlovákok. Katolikusként vehető a lengyelek, sőt még az ukránok közül is kb. 5 ezren. (*Romániai Magyar Szó*, 1991. július 17.) Az sem elképzelhetetlen, hogy a római katolikusok közt pár ezer (például moldvai megyékből érkezett) román is találunk. A nemzetiségi adatok alapján kerekén 100 ezer a nem magyar katolikusok száma, így a „magyar” egyházak híveiről közzétett adatot összesen 105 ezer fővel kell csökkentenünk.

A népszámlálási kimutatás alapján a történelmi egyházak magyar híveinek száma Erdélyben 1 millió 628 ezerben állapítható meg. *E szám nem sokban tér el a nemzetiség szerint közölt adattól.* Ami persze óhatatlan kétséget ébreszt: vajon a korreláció nem a népszámlálás készítőinek szándékosságát tükrözi-e? Érdemes tehát egybevetni ezt a számot az egyházi kimutatásokkal. A reformátusokról és az unitáriusokról kapott szám egybevág a korábbi ismert adatokkal, vagy kedvezőbb azoknál. Különböző források ugyanis a kilencvenes évek elején a reformátusok számát országosan 700–715 ezerre, az unitáriusokét 70–75 ezerre tették. Igaz, a református gyülekezetekről készült nyilvántartások hiányosak. (*Varietas historae*. Budapest 1990, *Milyen nemzeti kisebbségek élnek Romániában?* Sepsiszentgyörgy, 1990, *Romániai Magyar Szó*, 1991. július 17.) Feltűnően kevesebben vannak az eddig tudott 32 ezerhez

képeket a zsinatpresbiteri evangélikusok. De a jelzett forrásokban szereplő 800–900 ezerrel szemben az erdélyi magyar ajkú katolikusok száma is kisebb: 740 ezer. (A gyulafehérvári megyéspüspökség pl. 1990-ben 542 164 fős adatot tett közzé, az érintett megyékben azonban a népszámlálás már csak 479 520 római katolikust talált.) Persze közrejátszhatott a kivándorlás, de akkor fölvetődik, hogy ez a mozgás miért nem érintette a protestáns híveket? Mindenesetre, amíg megbízhatóbb felekezeti statisztika nem áll rendelkezésre, óvatosan kell kezelnünk a népszámlálási manipulációk kérdését. Az időnként kampányszerűen meghirdetett „alternatív népszámlálás”, „nemzetiségi önszámlálás” kétes kimenetelű akciója helyett talán célravezetőbb lenne az energiákat mindenekelőtt egészen pontos egyházi nyilvántartások megszerzésére, felekezeti népmozgalmi kimutatások vezetésére, központi összesítésére és közzétételére fordítani.

Magyarokat más felekezetek soraiban is találunk. Régebben például igen jelentős magyar felekezetnek számított az izraelita egyház. Ma azonban az Erdélyben összeírt 2857 izraelitából legfeljebb 1,5–2 ezer a magyar. Jelentékeny viszont a görög katolikus magyarok száma; azt a szatmári főesperes 50 ezerre becsüli. (*Romániai Magyar Szó*, 1992. augusztus 29/30.) Valószínű, hogy a népszámlálási adatsorokból hiányzó római katolikusok egy részét köztük kell keresnünk. Szóba jöhetnek még a megerősödött neoprotestáns és más egyházak is (pünkösdisták, baptisták, adventisták, evangéliumi szabad keresztények), esetükben már tágabb tere nyílik a találgatásnak. A jelzett források között van, amelyik az idetartozó magyar hívek számát 23,4 ezerben, s van, amelyik 90 ezerben adja meg. A népszámlálás által a fenti egyházaknál Erdélyben jegyzett 294 144 hívő közül a magyarokat mechanikusan – megyénkénti arányszámok alapján – becsülve, 50 ezer körüli értékhez jutnánk. A becslések szélső (74,5 ezer–140 ezres) értékeire való tekintettel a nem történelmi egyházakhoz sorolható magyarok számát vegyük 100 ezernek, így végül is – a népszámlálás adataiból következően – *felekezeti alapon Erdélyben 1 millió 730 ezer magyar becsülhető.* (Az adatszépítő torzulásokat ellensúlyozza, hogy a hivatalos nemzetiségi besorolás alapján valószínűleg olyanokat is leszámítottunk a történelmi egyházak hívei közül, akik magyarok, pl. a szatmárvidéki sváb származásúkat.)

Kalandozásunk a számok világában – amibe némi „statisztikai kalandorság” is vegyül – azt tanúsítja, hogy a népszámlálás nemzetiségi adatközlése alapján alkotott kép leegyszerűsített és félrevívó. A politikai felhangokkal kísért hivatalos megnyilatkozások s az eddig egyetlenként közzétett számadat megfellebbezhetetlennek tűnő „ítélete” okozta riadalom hatására a „*hányan vagyunk*” vált a nemzetiségi önismeret elsőrendű kérdésévé. Holott mindenekelőtt azt kellene végiggondolni, *kik is azok*, akiknek a „pontos” számára kíváncsiak vagyunk. Többszempontú országban, amiként „homogén nemzet”, úgy „homogén nemzetiség” is csak politikusok vágyálmaiban létezik. Statisztikailag ez azt jelenti, hogy *nemzetiségi-
leg vegyes környezetben* az etnikai identitás sokrétű jelenségét csupán az egyik vagy csupán a másik szempont alapján lehetetlen pontosan számszerűsíteni. Egyelőre csak annyi bizonyos, hogy – minden körülmény között és mindenek ellenére – 1 millió 600 ezer erdélyi lakos magyar nemzetiségűnek találtatott. *De ebből egyáltalán nem következik, hogy a mostani népszámlálás szerint csak ennyi lenne a magyarok száma.* Azt ugyan később sem fogjuk megtudni, hogy az elfogult adatfelvevőknek hány ember magyarságát sikerült elvitatniuk, de – az előbbiekből következően – akadnak kategóriák, melyek még „vita tárgyát” képezhetik – ezek az anyanyelvi adatsorokban magyarként előkerülhetnek. Hadd emlékeztessenek arra, hogy 1956-ban a magyar anyanyelvűek száma 66 025-tel több volt, mint a magyar nemzetiségűeké. Bár ez a különbség 1977-ben minimálisra (7777-re) csökkent, bizonyos jelek szerint ismét növekedhet. *A végleges anyanyelvi adatnak tehát kedvezőbbnek kell lennie a nemzetiséginél.* Erre utal a történelmi felekezetek számai alapján mutatkozó 30 ezres többlet (a nyelvileg és vallá-

sukban is magyarsághoz idomult cigányok köre?), vagy németül még beszélő, a nyelvet esetleg újratanuló, de azt anyanyelvi szinten már nem használó szatmárvidéki svábok esete. (Igazolásul néhány ismert adat: Sepsiszentgyörgyön 1977-ben csak 93 cigányt írtak össze, most viszont 868 cigány nemzetiségűt találtak, akik közül mintegy 800-an magyar anyanyelvűnek vallották magukat. *Háromszék*, 1992. április 3. Szatmárnémetiben, ahol 1977-ben 991 német és sváb nemzetiségűt regisztráltak, az összeírás most – a szakadatlan kivándorlás ellenére is – 3546 németet talált. Nagykárolyban ugyanez a szám 406-ról 1150-re emelkedett.) Nem tudjuk, hogyan alakul majd a – „nemzeti” egyháznak számító felekezetük alapján – román nemzetiségűnek besorolt görög katolikus magyarok sorsa; remélhetően az anyanyelvi adatok között ők is felbukkannak.

Kérdéseinkre a végleges adatközlés adhat választ

E kiragadott példák azt jelzik, hogy az etnikai identitás sokaknál nem csak az egymást követő adatfelvételek időbeliségében, hanem az adott népszámlálás pillanatfelvételében is „dinamikus” állapot; az ő „hovatarozásuk” csak az eltérő bevallások bonyolult hálózatának ismeretében ítéltető meg. Ez a szövedék csak az *összes, kellően részletezett* etnikai vonatkozású adat birtokában, az anyanyelv-, nemzetiség- és felekezetközi átfedések kimutatásával fejthető fel. Közzétételük a román statisztikai szolgálatnak – már csak jóhiszeműségét is bizonyítandó – elemi érdeke. E számok segítségével árnyaltabb képet alkothatunk arról a – helyenként csak elmosódó, időnként csak változó kontúrral körvonalazható – nemzetiségi társadalomról, melynek a lélekszáma kíváncsiak vagyunk.

Felvetődik még *az adatok megbízhatóságának kérdése*. Ami az összeírás szabálytalanságait, rendellenességeit illeti, azok az RMDSZ népszámlálási visszaéléseket vizsgáló különbizottságának egyik tagja szerint valószínűleg nem öltöttek olyan méreteket, hogy jelentősebb torzulásokat okoztak volna. (*Változó Valóság*, 1992. január 24.) Ám nem kizárt a „központban” történő csalás, ahol az összesítések során az „ottani adatismerők az eredményekből letagadhatnak egy bizonyos mennyiséget”. (*Romániai Magyar Szó*, 1992. március 14/15.) Ez történhet esetleg „számítástechnikai trükkök” segítségével, hiszen gyerekjáték az adatokat „sminkelő” programot írni. A népszámlálás nemzetiségi vonatkozású kérdéseire adott válasz – különösen politikailag túlfűtött légkörben – tudatos választás. Egyfajta *népszavazás*. (S ez nem csupán képletesen értendő: a népszámlálás az alkotmányról decemberben tartott referendum és a február eleji helyhatósági választások közötti félidőben, azok hangulatához igazodva zajlott le; nem egy, a romániai magyar sajtóban megjelent felhívás kezdetben szó szerint is népszavazásként emlegette.) Analógiaként kézenfekvő tehát a legutóbbi romániai parlamenti választás egyik nemzetközi megfigyelőjének (egy számítástechnikai szakembernek) a véleményét idézni. Bár nem győződhetett meg arról, hogy a szavazatösszesítés valóban korrekt volt-e, mivel „sem a számítástechnikai rendszert, sem a programokat, sem a számítógépeket, sem a rendszer bemenő és kimenő adatait nem lehetett ellenőrizni”, mégis úgy vélte, hogy a „szavazatszámolás ellenőrizhetetlensége, a választási csalások ellenére feltehetően a hivatalosan közölt adatok *lényegükben, tendenciájukban megfelelnek a választók akaratnyilvánításának*”. (*Pro Minoritate*, 1992. 9/10. sz.) [Kiemelés tőlem. V. E. Á.] Egyelőre ezt feltételezem én is a népszámlálásról. (Az más kérdés, hogy az akaratnyilvánítás milyen értékvalasztást tükröz, de ez már nem statisztikai elemzés tárgya.) A számbeli eredmény és a tényleges állapotok lényegi megfelelését egyelőre a népszámlálás esetében is *csak feltételezni* tudjuk. A számok érvényessége – azaz a népszámlálás hitelessége – később a „rendszer” kimenő (település-, esetleg lakónegyedszintű) adatainak birtokában lesz bizonyos fokig ellenőrizhető.

Akkorra jelenlegi kétségeink is célirányosabbá válnak. Hipotézisünk szerint az eddigi közzétett „féloldalas” számok sugallta összképet az anyanyelvi adatoknak pozitív irányban módosítaniuk és/vagy – az interetnikus átfedések révén – kellőképpen árnyalniuk kell. Ahol mindezek figyelembevételével sem kapunk kielégítő magyarázatot esetleges kérdéseinkre, ott – de csakis ott, tehát *részlegesen* – szükségessé válhat a számok kiigazítása, esetleg új adatgyűjtés kezdeményezése. Ehhez azonban mindenekelőtt a népszámlálás végleges adatainak ismerete szükséges.